

ПОСТУП УКРАЇНИ У ВИКОНАННІ ДВАДЦЯТИ ДОСЯГНЕНЬ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА ДО 2020 РОКУ

Моніторинговий звіт Української національної платформи
Форуму громадянського суспільства Східного партнерства

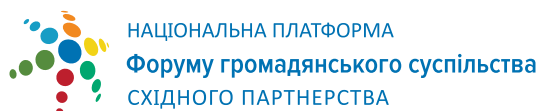
Вересень 2018 – Вересень 2019

Моніторинговий звіт

Поступ України у виконанні двадцяти досягнень Східного партнерства до 2020 року

Цей моніторинговий звіт підготовлений за сприяння Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках проекту «Громадська синергія» та під егідою Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства. Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю авторського колективу і не обов'язково відображає точку зору Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження».

Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства

Українська національна платформа – це мережа, що об'єднує понад 140 громадських організацій і відстоює інтереси українського суспільства в рамках ініціативи Східного партнерства. Платформа, створена у 2011 році, є частиною Форуму громадянського суспільства Східного партнерства.

Платформа має на меті активне інформування громадян України, представників громадянського суспільства, політиків, державних службовців та підприємців про ініціативу Східного партнерства ЄС, а також моніторинг і експертизу ключових політик у розрізі модернізаційного потенціалу реформ, пов'язаних із процесами європейської інтеграції. Ціллю Національної платформи є посилення інституційної спроможності громадських організацій впливати на порядок денний реформ та міжнародну політику України.

Українська національна платформа, як і Форум громадянського суспільства, працює в рамках 5 робочих груп, що відображають офіційні тематичні платформи Східного партнерства:

1. Демократія, права людини, належне урядування та стабільність
2. Економічна інтеграція і узгодження з політикою ЄС
3. Довкілля, зміни клімату та енергетична безпека
4. Контакти між людьми
5. Соціально-трудова політика та соціальний діалог

«Громадська синергія»

Проект «Громадська синергія» спрямований на посилення участі громадськості у впровадженні євроінтеграційних реформ в Україні шляхом розбудови інституційної спроможності та посилення діяльності Української сторони Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС (УС ПГС) та Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (УНП). Проект фінансується Європейським Союзом і Міжнародним фондом «Відродження» та реалізується Європейською програмою МФВ.

Українська національна платформа
Форуму громадянського суспільства Східного партнерства
Київ, вул. Малопідвальна 12/10, 01034
Тел.: (+38 044) 500 24 87
<http://eap-csf.org.ua/>

ПЕРЕДМОВА

Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства підготувала черговий річний моніторинг виконання Україною поставлених завдань і досягнень, що запропоновані Європейським Союзом на Саміті Східного партнерства в Брюсселі у 2017 році.

Це дослідження може представляти інтерес для представників європейських інституцій, національних урядових структур, а також незалежних експертів з огляду на кілька факторів.

По-перше, Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (УНП ФГС СхП) є єдиною з 6-ти національних платформ, яка має досвід проведення щорічного моніторингу виконання «20 досягнень Східного партнерства до 2020 року». Щороку експерти платформи аналізують динаміку досягнення Україною поставлених завдань, надаючи особливу увагу інституційним та процесуальним змінам, відкритості та інклюзивності процесу. Три щорічні зрізи реалізації «20 досягнень» в Україні надають хорошу аналітичну базу для оцінки поступу не тільки за 20-ма напрямами, але і за окремими секторальними темами.

По-друге, зважаючи на те, що Європейський Союз не вимагає від національних урядів країн СхП офіційного та публічного звітування щодо виконання «20 досягнень Східного партнерства до 2020 року», українські урядові інституції не завжди презентують результати проробленої роботи. Відтак моніторинг УНП ФГС СхП є основним альтернативним публічним звітом про участь України у Східному партнерстві.

По-третє, формат моніторингу враховує підходи Європейської служби зовнішньої дії ЄС до реалізації власного дослідження виконання 20 досягнень країнами-партнерами, і презентації результатів відповідних досліджень. Тому наше видання дає гарну можливість порівняння українського треку у виконанні із загальними зведеними показниками ЄС по 6 країнам-партнерам.

Ну і традиційно, крім моніторингу, експерти платформи пропонують свої рекомендації щодо посилення результативності та ефективності досягнення поставлених 20 головних цілей Східного партнерства, що створює додатковий практичний вимір для інституцій, які залучені у процес прийняття рішень.

В контексті проведення цього річних консультацій ЄС щодо майбутнього Східного партнерства після 2020 року, в поточному виданні ми зробили додатковий фокус на пропозиціях щодо посилення співпраці між Європейським Союзом і країнами-партнерами на наступну середньострокову перспективу.

Маємо надію, що моніторинг виконання Україною «20 очікуваних досягнень Східного партнерства до 2020 року» у 2019 році матиме практичну користь для органів державної влади, європейських партнерів, дослідників сфери європейської інтеграції та інших стейкхолдерів.

Геннадій Максак,

**Редактор,
Голова Ради зовнішньої політики
«Українська призма»,
Національний координатор Української
національної платформи Форуму
громадянського суспільства Східного
партнерства (2017-2018 рр).**

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

ПОСТУП У РЕАЛІЗАЦІЇ 20 ДОСЯГНЕНЬ: НЕКВАПЛИВИЙ РУХ ВПЕРЕД

З 2017 року країни Східного партнерства співпрацюють з Європейським Союзом в рамках багатостороннього формату на основі Спільного робочого документу «20 досягнень Східного партнерства до 2020 року», який визначає цілі та очікувані результати взаємодії. Цей документ розроблявся спільно Європейською службою зовнішньої дії, країнами-членами Європейського Союзу, а також самими країнами-партнерами. Попри відсутність амбітності у формулюванні цілей і досягнень, встановлення широкого спільного простору взаємодії ЄС та країн-партнерів може бути однією з позитивних характеристик вказаного документу.

Нині в контексті започаткованого процесу перегляду та переосмислення політики Східного партнерства особлива увага має бути приділена питанням ґрунтового аналізу виконання вказаного документу як на рівні європейських інституцій, так і на рівні країн регіону. Саме поступ чи стагнація у просуванні тих чи інших досягнень в 2018-2019 рр. може надати додатковий ключ до розуміння напрямів для трансформації політики Східного партнерства на 5 чи 10 років.

Міжсекторальні досягнення

В питаннях побудови відносин з громадянським суспільством, впровадження гендерних принципів та формування системи стра-

тегічних комунікацій Україна може вважатись одним з лідерів серед країн-партнерів в регіоні Східного партнерства.

Розвиток громадянського суспільства в Україні, посилений під час Революції Гідності в 2013-2014 рр., характеризується високим рівнем громадських активностей на національному та місцевому рівнях. Представники організацій громадянського суспільства беруть активну участь у розробці нормативно-правових актів, які регулюють умови та середовище для громадянського суспільства. Також спостерігається активна участь представників неурядового сектору в консультуванні парламентських і урядових структур щодо імплементації реформ. Як у 2014, так і в 2019 році активні представники громадянського суспільства поповнили лави депутатів парламенту, урядових структур та інших центральних та регіональних органів виконавчої влади.

Підтримка Європейського Союзу у відповідний період дозволила підвищити організаційні спроможності громадського сектору. Окремо заслуговує на увагу підтримка, що надавалась Українській національній платформі Форуму громадянського суспільства Східного партнерства та Українській стороні Платформи громадянського суспільства Україна-ЄС. Практику підтримки проєвропейських громадських мереж в Україні доцільно продовжити і надалі, а також поширити її на інші країни СхП.

Помітна увага проектів ЄС і до питань **гендерної рівності**, яка займає чільне місце серед урядових пріоритетів у 2019 році. На рівні окремих міністерств створені посади радників з гендерних питань, проводяться гендерні аудити та ухвалюються стратегії гендерної рівності. Про високу увагу до забезпечення гендерної рівності свідчить включення цієї цілі до Указу Президента України №722/2019 від 30.09.2019 р. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». Втім, застосовують на увагу посилення політичного представництва жінок, їх участі у бізнесі, скорочення розриву в оплаті праці між жінками та чоловіками.

Водночас дещо повільніше вдається рухатись на шляху недискримінації та протидії насильству. Нагальними кроками залишаються прийняття Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року (наразі схвалено концепцію), а також ратифікація Стамбульської конвенції.

Стратегічні комунікації отримали більш системний характер за рахунок підтримки ЄС, зокрема проекту *Moving Forward Together*, а також більшої координації співпраці донорських структур. Крім того, в 2019 році на урядовому рівні вперше з бюджетних коштів було профінансовано план дій з виконання Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018—2021 роки. Важливо в цьому контексті, що новий уряд О. Гончарука зберіг посади Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції і його офісу, які виступають головними комунікаторами щодо європейської інтеграції для населення України.

З кінця 2018 року реалізується проект ЄС і Ради Європи, орієнтований на сприяння процесу роздержавлення медіа та становлення Суспільного мовлення. Новий уряд заклав в бюджет 2020 року більші видатки

на підтримку Суспільного мовлення. Втім, у 2019 році, на думку експертів, інформаційний простір в Україні став більш вразливим до поширення російської дезінформації через політику рейтингових інформаційних телеканалів (ZIK, NewsOne, 112 Ukraine).

Економічний розвиток і ринкові можливості

У 2019 році активно проводились заходи з виконання Стратегії **розвитку малого та середнього підприємництва**, в тому числі завдяки ініціативі *EU4Business*. Створено Офіс розвитку малого та середнього підприємництва при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, розпочато процес створення мережі центрів підтримки підприємництва на регіональному та місцевому рівнях.

В контексті **гармонізації цифрових ринків** в 2019 році зроблено значний крок вперед у питанні координації зусиль. Так, створено Міністерство цифрової трансформації, розроблено проект Дорожньої карти інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС, а також проект Кодексу електронних комунікацій. Започатковано Коаліцію цифрової трансформації на шляху гармонізації із Цифровим порядком денним та Єдиним цифровим ринком ЄС. Однак більш активних зусиль потребують забезпечення роботи електронної системи охорони здоров'я України, а також розвиток цифрових навичок та компетенцій в Україні.

Формування **фінансової інфраструктури** в Україні передбачено низкою стратегічних та програмних документів. В 2018-2019 рр. були зроблені кроки щодо реформування ринку капіталу законодавчого забезпечення механізмів залучення іноземних інвестицій, захисту інвесторів на ринках капіталу, а також розвитку фінансових інструментів банків. Однак наріжними викликами залишаються створення додаткових джерел фінансування

для МСП та стимулювання кредитування в національній валюті.

Нові можливості на ринку праці на місцевому та регіональному рівнях безпосередньо пов'язані з реформою децентралізації в Україні, де допомога ЄС є вкрай вагомим. До прикладу, протягом двох років реалізації ініціативи «Мери за економічне зростання» в Україні до неї приєдналось 127 громад. Розробка стратегій регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації до кінця 2019 р. є обов'язковою для всіх областей України. Хоча децентралізація в Україні вважається однією з найбільш успішних, фінансова стабільність створених нових громад залишається серйозним викликом. Тут ЄС має переглянути свій підхід до надання допомоги та сфокусуватись більше на впровадженні європейських практик відновлення об'єктів локальної інфраструктури, а також забезпеченні доступу до європейських ресурсних фондів.

В питаннях торгівлі та імплементації ПВЗВТ Україна також демонструвала помірний поступ. Традиційно з року в рік відмічається зростання обсягів українського експорту до країн ЄС, а також кількість суб'єктів, яким дозволено вихід на ринок ЄС з продукцією тваринного походження. В 2019 р. активізувались законотворчі процеси, пов'язані з ПЗВТ. Було прийнято законодавчі акти щодо гармонізації нормативного поля України з ЄС у сфері технічного регулювання. Також на законодавчому рівні підвищено прозорість закупівель та посилено відповідальність недобросовісних учасників ринку. Восени 2019 року на впровадження реформи митних процедур було прийнято закон щодо авторизованих економічних операторів.

Посилення інституцій та належного врядування

Верховенство права та антикорупційна інфраструктура в Україні традиційно перебувають в центрі уваги. Станом на травень 2019 року запущені і активно діють 6 незалежних спеціалізованих антикорупційних органів високого державного рівня, які займаються протидією та боротьбою з корупцією. Проблемним питанням залишається налагодження скоординованої діяльності та уникнення політичних впливів на їх роботу. В контексті імплементації рекомендацій GRECO (2017) станом на кінець 2019 р. половина залишається актуальними. Хоча, окремої уваги заслуговує позитивний факт визнання Конституційним судом України незаконними зобов'язання подавати електронні декларації представникам громадських антикорупційних організацій.

На рівні законодавчого забезпечення **ключових реформ у сфері судочинства** станом на кінець 2019 року не було досягнуто значних результатів. Влітку-восени 2018 р. було проведено конкурс до Вищого антикорупційного суду, де значним досягненням було залучення до процесу відбору суддів незалежних міжнародних експертів. У вересні 2019 року Президент України ініціював перезавантаження Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) із залученням Вищої ради правосуддя (ВРП) і міжнародних експертів, а також створення комісії з етики. Втім, у експертів залишаються сумніви щодо ефективності таких кроків без зміни підходів до формування самої ВРП.

Імплементація реформи державного управління також має свої позитивні зрушення за звітний період. В грудні 2018 р. затверджено нову редакцію Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року та план заходів з її реалізації на 2019-2021 роки. Оновлений документ

значною мірою враховував рекомендації та зауваження українських і міжнародних експертів. Опублікований в 2019 р. урядовий звіт про стан впровадження Стратегії реформи державного управління в Україні за 2018 рік., вказує на виконання 63% запланованих заходів. Однак процес реформ зазнав неоднозначного впливу від зміни політичного керівництва в Україні, а також кадрових змін у ключових інституціях, які відповідальні за реалізацію реформи.

У сфері досягнення **безпекових** цілей можна говорити про, в цілому, високий рівень виконання завдань у сфері кібербезпеки, цивільного захисту, інтегрованого управління кордонами, а також виконання елементів в рамках СБПО/СЗБП. Відстає Україна в формуванні нормативної бази щодо захисту критичної інфраструктури, а також посилення елементів кібербезпеки. В цілому, безпека, як одна з 20-ти очікуваних досягнень, має знайти більш пріоритетне віддзеркалення у співпраці України та ЄС.

Взаємопов'язаність, енергоефективність та довкілля

В процесі приєднання України до **головних мереж ТЕН-Т** у 2019 р. Україна продовжила розвивати проекти, розпочаті в попередні роки, а також досягла поступу в розв'язанні суперечки між Україною та Румунією стосовно Дунаю. З осені 2019 р. за підтримки ЄІБ в Україні розпочалась реалізація проекту «Підвищення безпеки автомобільних доріг в містах України». Задля досягнення вказаних цілей Україна має більш ґрунтовно підходити до підготовки інвестиційних проектів, включених до Індикативного інвестиційного плану *TEN-T*.

Проект *EU4Energy* протягом 2018-2019 рр. проводив активну роботу з державними інституціями в Україні для виконання національного плану дій з реформи **енергетич-**

ного сектору. Йдеться про напрацювання проектів нормативно-правових актів, їх експертизу, підвищення кваліфікації держслужбовців, надання технічної та експертної допомоги. При цьому терміни актуалізації проектів спільного інтересу сторін Енергетичного співтовариства та, відповідно, з'єднувальної інфраструктури у газовому та електричному сегментах вже не відповідають геополітичним реаліям у регіоні Східної Європи і станом на 2020 рік можуть втратити своє значення.

В царинах **енергоефективності та використання відновлювальної енергії** найбільшими досягненнями України стали запуск Фонду енергоефективності (ФЕЕ) та реформа державної підтримки відновлюваних джерел енергії. Втім, ризиком нині є низький попит на послуги ФЕЕ через високу вартість кредитних коштів.

У сфері **довкілля та адаптації до зміни клімату** було прийнято низку важливих документів – зокрема, у лютому 2019 р. прийнято Стратегію державної екологічної політики до 2030 року, покликану послабити взаємозалежність між економічним зростанням, з одного боку, та завданням шкоди навколишньому середовищу, з іншого. Також був прийнятий Національний план управління відходами до 2030 р. на виконання Національної стратегії управління відходами, в контексті адаптації національного законодавства до відповідних директив ЄС. Навесні 2019 р. Міністерство екології та природних ресурсів також підготувало Методичні рекомендації для підготовки регіональних планів управління відходами.

При цьому інституційна система захисту довкілля була послаблена злиттям Міністерства екології та Міністерства енергетики восени 2019 р. Наразі у сфері охорони довкілля досі немає чіткого плану інституційної реформи.

Мобільність і контакти між людьми

Лібералізація візового режиму та партнерство у сфері мобільності є також для України однією з історій успіху. За два роки функціонування безвізового режиму громадянами України здійснено 42,6 мільйона поїздок до країн ЄС та більше 3-х мільйонів поїздок по безвізу. За даними експертів, в 2019 році зберігається тенденція серед громадян України до зменшення попиту на Шенгенські візи. Водночас, попри в цілому дотримання критеріїв механізму призупинення безвізового режиму, реєструється некритичне зростання за такими міграційними показниками, як відмова під час в'їзду та незаконне перебування на території країн-членів ЄС.

В 2019 р. було схвалено Національну стратегію інтегрованого управління кордонами та відповідний план заходів до 2025 року.

Активність у реалізації цілі, орієнтованої на **молодь, освіту, розвиток навичок і культуру**, свідчить про високий рівень участі української сторони у запропонованих ЄС програмах і проектах. Восени 2019 р. нова команда МОН заявила про намір провести дерегуляцію у сфері міжнародного науково-співробітництва з метою зняття більшості формальних бар'єрів.

В цілому, протягом звітної періоду значно зросла кількість українських учасників, які беруть участь у проектах ім. Марі Складовської-Кюрі («Горизонт 2020») у ролі бенефіціарів. Завдяки діючій програмі *Erasmus+*, досягнуто більшої інтеграції молоді України в міжнародний простір. Однак все ще потребує уваги питання поліпшення можливостей українських організацій щодо організації стажування для дослідників з країн ЄС та інших країн.

Фіксується також збільшення участі українських організацій в програмі «Креативна Європа», в тому числі і завдяки активній роботі Національного бюро програми «Креативна Європа» та підтримці зі сторони Українського культурного фонду.

В питанні **досліджень та інновацій** Україна також покращила свої показники, в тому числі і завдяки активній роботі урядових інституцій. Зокрема, в рамках Асоціації у «Горизонт 2020» Україною запропоновано своїх представників до програмних комітетів «Горизонт 2020». Також було підбито підсумки аудиту національної системи досліджень та інновацій, ініційовано процес приєднання до європейських цифрових дослідницьких інфраструктур. Однак нагальною залишається проблема операціоналізації українськими дослідницькими установами можливостей доступу до європейських дослідницьких інфраструктур.

В 2020 році добігає кінця дія вказаних 20 досягнень СхП до 2020 року і, скоріш за все, на Саміті Східного партнерства у Загребі в першій половині 2020 року будуть підбивати фінальні підсумки. Тому прогрес в імплементації в 2019 році завдань, поставлених перед країнами-партнерами, є знаковим з точки зору розуміння загальних трендів в країнах СхП.

ВИСНОВКИ

Якщо подивитись на всі сфери, зазначені в документі, то можна відзначити, що Україна має поступ за більшістю напрямків співпраці і наближається до досягнення поставлених завдань та результатів у тих сферах, які передбачають чіткі індикатори успіху.

Однак, аналізуючи діяльність українських урядових і неурядових суб'єктів в розрізі кожного з 20 досягнень, можна побачити, що динаміка трансформацій все ще не відповідає суспільному запиту і не характеризується системністю та послідовністю.

Частково це можна пояснити тим, що 2019 рік став часом кардинальних внутрішньополітичних трансформацій, які були запущені за результатами президентських та парламентських виборів в Україні. Команда Володимира Зеленського переглянула як порядок денний реформ в Україні, так і стратегію комунікацій з основними партнерами в ЄС та НАТО.

При цьому необхідно зазначити, що низка рішень нової влади протягом вересня-жовтня 2019 року значно посилила українські звітні позиції в контексті реалізації 20 досягнень. Йдеться про кадрові рішення в антикорупційних агенціях, низку рішень на виконання зобов'язань з імплементації Угоди про асоціацію і ПВЗВТ.

Однак наразі важко оцінити ініціативи нової влади, які нині або мають лише концепту-

альний характер, або перебувають на рівні законопроектів та щойно проголосованих законів. Теж саме стосується і інституційних змін урядового рівня щодо створення нових міністерств чи злиття деяких з них. Цілком можливо, що перші практичні результати від таких реформ можуть з'явитися напередодні або після саміту Східного партнерства в 2020 році.

Водночас на Саміті Східного партнерства 2020 р. мають бути вже запропоновані рішення щодо нового горизонту східного виміру Європейської політики сусідства. Тому, спираючись на результати моніторингу, а також беручи до уваги бачення українськими експертами місця і ролі України в Східному партнерстві, можна запропонувати наступні рекомендації щодо напрямів формування нової середньострокової перспективи СхП.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Наявність програмного документу – такого як «20 досягнень Східного партнерства до 2020 року», який спрямовує співпрацю у багатосторонньому форматі, – є позитивним кроком, запропонованим ЄС в 2017 році. Втім, нова середньострокова перспектива має бути побудована на інших документальних рамках. Перш за все, було б доцільно нові середньострокові документи планувати відповідно до циклів фінансових планів ЄС з метою чіткого розуміння країнами-партнерами ресурсної спроможності наповнення різних форматів співпраці. Крім того, вихід за 5-річний термін електоральних циклів європейських інституцій може стати стримуючим фактором від можливих різких кроків і політичних ініціатив нових складів європейських інституцій.
2. Потребують чіткого розмежування також виміри багатосторонній та двосторонній. Тут, видається, кращою практикою може бути виокремлення лише багатосторонніх інструментів в один документ ЄС щодо Східного партнерства, в той час як двосторонній трек має спиратися на двосторонні рамкові документи. Для офіційного Києва характерно розділяти двосторонню співпрацю з ЄС і Східне партнерство як багатосторонню співпрацю. Такий підхід супроводжується і відповідною побудовою пріоритетів України при співпраці з ЄС. Однак попередній аналіз, здійснений експертами Української національної платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства, показує, що документ «20 досягнень Східного партнерства до 2020 року» часом дублює норми Уго-

ди про асоціацію між Україною та ЄС, часом ставить додаткові завдання. Європейський Союз має це врахувати при формуванні нових рамкових документів на середньострокову перспективу і більш чітко розділяти треки співпраці з метою поліпшення ефективності реалізації поставлених завдань.

3. Попри коригування у 2017 році багатосторонньої архітектури співпраці між ЄС та країнами СхП, доволі низькою залишається політична заангажованість керівництва країн-партнерів у справі політики Східного партнерства. Доцільно і далі рухатись у напрямку переходу від форм дискусій до спільних механізмів ухвалення рішень на рівні керівництва ЄС і СхП, які можуть лягти в основу запровадження більшої гнучкості і врахування потреб партнерів з регіону Східного партнерства. Додаткова мережа інституційної взаємопов'язаності шести країн-партнерів може позитивно вплинути на посилення міжрегіональних зв'язків, що, власне і є однією із цілей самої Європейської політики сусідства у східному вимірі. Що більшою буде диференціація і гнучкість, то вищою буде мотивація країн Східного партнерства брати участь у різних платформах.
4. Формат співпраці трьох країн, які підписали Угоди про асоціацію з ЄС, може бути наповнений додатковим змістом, навіть виходячи з динаміки виконання «20 досягнень Східного партнерства до 2020 року». На виконання положень Декларації Східного партнерства 2017 року щодо можливості створення неформальних майданчиків для консультацій України, Грузії та Молдови такі форми співпраці можуть бути ініційовані, до прикладу, для вивчення і протидії гібридним загрозам, або для вирішення питань, пов'язаних із гармонізацією законодавства країн у сферах *eCommerce*, *eCustoms*, *eLogistics*, або участі в формуванні транспортних коридорів.
5. Цілі нового середньострокового документу у сфері зовнішньої торгівлі мають відповідати максимально амбіційним цілям щодо інтеграції у спільний ринок ЄС. В першу чергу, йдеться про Україну, Грузію та Молдову, які мають ПВЗВТ з ЄС. Трьом країнам доцільно спільно вийти з ініціативою щодо пропозицій секторальної інтеграції, серед яких можуть бути запропоновані такі цілі як підписання АСАА, взаємне визнання АЕО, повне взаємне відкриття ринків державних закупівель та інші.
6. Мають бути взяті до уваги нові тенденції у відносинах між країнами-членами ЄС та країнами-партнерами. Йдеться, до прикладу, про нові реалії трудової міграції, де Україна виступає донором робочої сили до країн Центральної та Західної Європи. Нові двосторонні правила і домовленості можуть лягти в основу загальних регуляцій трудової міграції з регіону СхП до країн ЄС.
7. На рівень міжсекторальних завдань має бути винесено питання безпеки, яке має своєю характеристикою багатовимірність. У безпековому вимірі мають розглядатись і питання стратегічних комунікацій, і економічної співпраці в регіоні в контексті впливу третіх країн, і енергетичної залежності країн-партнерів від Росії. Саме безпекова складова потребує більш серйозного інституційного забезпечення діяльності.
8. Співпрацю у сфері безпеки і оборони між Україною та ЄС може значно активізувати формальне рішення країн ЄС про допуск третіх країн до проектів Постійного Структу-

рованого Співробітництва (*Permanent Structured Cooperation on Defence, PESCO*). Наразі таке рішення не ухвалене попри заяви деяких країн СхП про бажання долучитись до окремих з проєктів. Було б добре, якби формування нових середньострокових рамок реалізації політики СхП відбувалося після позитивного та чіткого рішення членів ЄС про можливі форми участі третіх країн в оборонних проєктах *PESCO*.

9. Україна має активізувати участь в програмах чи ініціативах, які запропоновані ЄС в рамках політики Східного партнерства чи поза нею, де є додатковий потенціал для більш глибокої тематичної чи секторальної інтеграції. До прикладу, Україна могла б скористатись з таких ініціатив ЄС як *Hybrid Risks Survey* чи *Horizon 2020 Policy Support Facility*, а також активувати свою діяльність за низкою інших програм.

МІЖСЕКТОРАЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ		
1	Структурована взаємодія з громадянським суспільством	++
2	Гендерна рівність та недопущення дискримінації	++
3	Стратегічні комунікації, плюралізм та незалежність медіа	++
ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА РИНКОВІ МОЖЛИВОСТІ		
4	Малий та середній бізнес і регуляторне середовище	++
5	Прогалини у доступі до фінансів та фінансової інфраструктури	++
6	Нові можливості на ринку праці на місцевому та регіональному рівнях	++
7	Гармонізація цифрових ринків	++
8	Імплементация ПВЗВТ	++
ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙ ТА НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ		
9	Верховенство права та антикорупційна інфраструктура	++
10	Реалізація ключових реформ у сфері судочинства	++
11	Проведення реформи державного управління	++
12	Безпека	++
ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ, ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ, ДОВКІЛЛЯ		
13	Розширення головних мереж <i>TEN-T</i>	++
14	Енергопостачання	+
15	Енергоефективність, використання відновлювальної енергії, а також зменшення викидів парникового газу	++
16	Довкілля та адаптація до зміни клімату	++
МОБІЛЬНІСТЬ ТА КОНТАКТИ МІЖ ЛЮДЬМИ		
17	Візова лібералізація та партнерства з мобільності	++
18	Молодь, освіта, розвиток навичок і культура	++
19	Європейська школа Східного партнерства	+++
20	Дослідження та інновації	++

+++ - виконано   ++ - виконується   + - слабкий прогрес

МІЖСЕКТОРАЛЬНІ ДОСЯГНЕННЯ

1. СТРУКТУРОВАНА ВЗАЄМОДІЯ З ГРОМАДЯНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

В Україні зберігається позитивна динаміка зростання кількості організацій громадянського суспільства. Станом на 1 січня 2019 року в Україні зареєстровано 84 608 громадських організацій, 1 455 громадських спілок, 26 075 релігійних організацій, 28 026 профспілок, 314 творчих спілок, 18 433 благодійних організацій та 1 572 органи самоорганізації населення (ці дані не включають ОГС, які зареєстровані в Автономній Республіці Крим або місті Севастополь).

Протягом 2018 року було реалізовано 70% плану заходів, передбачених в рамках реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр., що, зокрема, передбачали й діалог НУО та уряду у просуванні реформ щодо європейської інтеграції. Повільно відбувається поліпшення рівня фінансової стійкості ОГС з точки зору доступу до фінансових ресурсів з державного та приватного секторів. Згідно зі змінами до Постанови Кабінету Міністрів № 1049 «Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка», спрощено окремі процедури для державного фінансування ОГС на конкурсній основі. Розвиваються формати комунікації органів влади та ОГС, хоча вони потребують імплементації та уваги до результатів взаємодії. Необхідні заходи із поліпшення ситуації стосовно взаємодії НУО та Уряду, подальша розробка кроків стосовно взаємодії та поліпшення ресурсної стійкості.

Відбувається постійний діалог Форуму громадянського суспільства Східного партнерства та Української національної платформи ФГС СхП (до якої входить більш ніж 140 організацій), проєвропейські громадські платформи – Українська національна платформа ФГС СхП та Українська сторона Платформи Форуму громадянського суспільства Східного партнерства – активно співпрацюють з урядом, здійснюючи моніторинг виконання Угоди про Асоціацію та цілей Східного партнерства в секторальних політиках. В умовах необхідності реалізації Угоди та адвокаційної діяльності, створення системи належного моніторингу потрібним є підтримка ОГС з боку зацікавлених стейкхолдерів, посилення інституційних можливостей співпраці в рамках національних платформ, підтримка діяльності робочих груп. Значною мірою міжнародна технічна допомога спрямована на підтримку уряду у підвищенні спроможності до реалізації Угоди про асоціацію та відповідного моніторингу в процесі європейської інтеграції. Водночас незначна кількість проєктів спрямована на підтримку організаційної спроможності НУО, зокрема, незалежних аналітичних центрів для підтримки незалежного моніторингу, оцінки та адвокації реформ, реагування на безпекові загрози.

Разом з тим, протягом останнього року спостерігалися й негативні тенденції у взаєминах НУО та органів влади. Так, у 2018 році відбулося запровадження публічних декларацій стосовно антикорупційних активістів, що погіршило ситуацію в правовому регулюванні, але у 2019 році ці норми були скасовані – в тому числі, завдяки адвокатів-компаніям НУО. Негативні тенденції проявлялися й у збільшенні кількості атак на активістів з боку політиків, фізичних нападів на активіс-

тів (понад 50), а справи не розслідувалися належним чином.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 р.):

- Оскільки діюча Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні розрахована до 2020 р., для розвитку співпраці на наступний період уряду у співпраці з НУО потрібно розробляти документи політики щодо відповідної взаємодії, закони, які б запроваджували більш чіткі процеси взаємних консультацій уряду та організацій громадянського суспільства під час формування та реалізації політики;
- Підтримка постійного діалогу ОГС та урядів країн СхП щодо реформ у сфері демократії, розвитку ОГС у сфері підтримки реформ, розвитку процедур громадської участі, підтримки демократичного урядування та прав людини;
- Актуалізація програм щодо обміну кращими практиками між ОГС та урядами країн СхП стосовно реформ;
- Запровадження наступних етапів реалізації програм підтримки ОГС з боку ЄС для зміцнення діяльності національних платформ та їх робочих груп, проведення моніторингу та оцінки з реалізації завдань в сфері європейської інтеграції;
- Сприяти розвитку цифрових інновацій у сфері розвитку ОГС, електронної участі у протидії корупції.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Розвивати міжсекторальну співпрацю щодо розвитку та поглиблення діалогу і взаємодії урядів та ОГС в країнах СхП, зокрема, у сфері місцевої демократії, на-

лежного урядування, європейської інтеграції, прав людини;

- Сприяти розробці та встановленню ефективних моделей фінансової, організаційної стійкості для неприбуткового сектору, обміну кращими практиками з питань взаємодії ОГС та уряду.

2. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА НЕДОПУЩЕННЯ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Як і в 2018 р., в план пріоритетних дій Уряду на 2019-й рік включено низку завдань із забезпечення гендерної рівності. Має місце секторальна підтримка ідей гендерної рівності. Зокрема, на рівні деяких міністерств України (наприклад, Міністерство закордонних справ, Міністерство соціальної політики, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство оборони, Міністерство розвитку громад та територій України) запроваджено практики радництва з гендерних питань, проводяться гендерні аудити, приймаються стратегії гендерної рівності.

Галузевими міністерствами затверджено методичні рекомендації щодо формування гендерно чутливої державної політики у сферах: домашнього насильства (Міністерство освіти і науки), правової експертизи законодавства за проектів нормативно-правових актів (Міністерство юстиції), гендерно-орієнтованого підходу в бюджетному процесі (Міністерство фінансів).

Цілі забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат актуалізовані в Указі Президента України №722/2019 від 30.09.2019 р. «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Реформа децентралізації розгортається з вираженою увагою до інтеграції гендерних підходів на рівні місцевого самоврядування, хоча більшою мірою це відбувається за підтримки міжнародних партнерів.

В пріоритетах конкурсів програми *EU4Youth* зазначено забезпечення охоплення, зокрема, молоді із сільської місцевості та молодих жінок.

Розпочала роботу програма кредитування жіночого бізнесу (фінансовий компонент програми ЄБРР «Жінки в бізнесі»). На регіональному рівні розвиваються практики підтримки молодіжного жіночого підприємництва.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- прийняти Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року (наразі схвалено концепцію);
- доопрацювати проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року у частині її гендерної чутливості та визначення коректних гендерно-чутливих індикаторів;
- ратифікувати Стамбульську конвенцію;
- піддати гендерному аналізу/експертизі нормативно-правову базу, що стосується процесів децентралізації, включити до цієї бази пріоритети гендерної рівності, гендерно-чутливі цілі та індикатори;
- забезпечити включення в регіональні стратегії розвитку рамкових документів, що стосуються гендерної рівності та уповноваження жінок;
- посилити політичне представництво жінок і скорочення розриву в оплаті праці між жінками та чоловіками;
- посилити підтримку жінок у бізнесі. За даними дослідження «Видимі та невидимі бар'єри: Гендерний аналіз викликів у експортній діяльності для українських мікро-, малих та середніх підприємств», опублікованого у 2019 р., в порівнянні з

чоловіками, жінки недостатньо представлені серед власників або менеджерів мікро-, малих та середніх підприємств (ММСП). ММСП, очолювані жінками, менш схильні займатися експортом та розглядати можливість виходу на іноземні ринки в майбутньому, ніж підприємства такого ж розміру, очолювані чоловіками. ММСП, очолювані жінками, висловлюють серйозне занепокоєння у зв'язку із традиційними гендерними стереотипами та подвійним навантаженням жінок, що обмежує їхні можливості для виведення бізнесу на міжнародний рівень.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Посилити тиск на країни СхП у питаннях дотримання принципів гендерної рівності, зокрема, щодо збалансування представництва жінок на всіх рівнях прийняття рішень.

3. СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ, ПЛЮРАЛІЗМ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ МЕДІА

За останній рік можна відзначити такі успіхи щодо досягнення цілей у стратегічній комунікації та укріпленні незалежності медіа:

- Серед населення України посилилось розуміння ролі ЄС у здійсненні реформ у різних галузях в Україні, що сталося, зокрема, завдяки єдиному брендуванню та інформаційній політиці (*Moving Forward Together*) всіх проектів, які підтримані ЄС в Україні, починаючи з березня 2018 року. Також це стало можливим завдяки збільшенню кількості медіа-продуктів про ЄС і можливості, що їх надає громадянам європейська інтеграція України. Збільшення кількості і якості даних медіа-продуктів стало можливим завдяки скоординованій дії різних донорських інституцій (Представництво ЄС, посольства країн-членів ЄС, USAID, UNDP тощо)

та спільній позиції щодо популяризації ролі ЄС у розвитку України.

- Уряд затвердив і реалізував план заходів на 2019 рік з реалізації Стратегії комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018—2021 роки, що вперше фінансується за рахунок бюджетних коштів. У рамках реалізації плану на тендерній основі були вироблені і поширені відповідні медіа-продукти та організовані інформаційні заходи. Уряд також налагодив координацію між всіма органами центральної виконавчої влади щодо інформування про виконання Угоди про асоціацію Україна – ЄС, створивши спеціальну Координаційну раду з представників урядових структур і громадянського суспільства. Новий уряд зберіг відповідну програму і формує план виконання на 2020 рік. Також позитивним моментом є збереження новим урядом посади Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції і його офісу, оскільки він системно співпрацював з медіа та громадянським суспільством у напрямі посилення комунікації про європейську інтеграцію для населення України.
- Віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції і його офіс (попереднього і поточного уряду) системно та активно співпрацювали з медіа і громадянським суспільством у напрямі посилення комунікації про європейську інтеграцію для населення України.
- Від вересня 2018 року запрацював проект ЄС і Ради Європи, спрямований на підтримку процесу роздержавлення медіа та становлення Суспільного мовлення. Крім того, у проекті державного бюджету 2020 року передбачено збільшення видатків на функціонування Суспільного мовлення, порівняно з 2019 роком.

Водночас загальний медіа-ландшафт України став більш вразливим для дезінформації та пропаганди з боку Російської Федерації, оскільки найбільш потужні та рейтингові інформаційні телеканали (ZIK, NewsOne, 112 Ukraine) центрувалися навколо впливів т.зв. «проросійських політиків».

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- збереження незалежності й подальшого розвитку Суспільного мовлення, оскільки є ризик його поступового згортання і недофінансування нинішнім урядом у разі невідповідності показників за 2020 рік, які розроблені з огляду на комерційні канали;
- системні зміни щодо захисту інформаційного простору України від втручань та інформаційних атак з боку Російської Федерації та провайдерів її інтересів в Україні, особливо у виборчий період (під час майбутніх місцевих виборів), запровадження німецької моделі боротьби з *hate speech* (NetzDG) та французької моделі боротьби з «маніпуляціями інформацією»;
- постійна присутність теми європейської інтеграції та європейських цінностей у медійному фокусі через ініціювання та підтримку спеціальних медійних проектів.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- запровадити систему малих кредитів чи *seed funds* для становлення нових незалежних медіа;
- створити систему вимірювання єдиного індексу свободи медіа і розвитку суспільного мовлення в країнах Східного партнерства і прив'язати умови надання технічної допомоги країнам в залежності від показників у Індексі.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ТА РИНКОВІ МОЖЛИВОСТІ

4. МАЛИЙ ТА СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС І РЕГУЛЯТОРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

За останній рік активізувалися процеси по виконанню Стратегії розвитку малого та середнього підприємництва, яка враховує принципи, визначені в Акті з питань малого бізнесу для Європи. Значний внесок у виконання стратегії та підтримку МСП в Україні зроблено завдяки ініціативі *EU4Business*.

Зокрема, наразі реалізується ряд відповідних проектів та створено Офіс розвитку малого та середнього підприємництва при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільськогосподарства України. Офісом ініційовано процес створення мережі центрів підтримки підприємництва на регіональному та місцевому рівнях на базі наявних інституцій органів місцевого самоврядування, зокрема центрів надання адміністративних послуг, що є важливим кроком у напрямку покращення інституційного середовища з підтримки МСП у регіонах. Водночас програма *EU4Business* сприяла відкриттю центрів підтримки бізнесу в 15 регіонах України.

Наразі триває розробка Державного інформаційного порталу для малого і середнього бізнесу, який забезпечить доступ до фінансових інструментів та навчальних програм підтримки.

Проведення бізнес-форумів Східного партнерства і надалі залишається головним інструментом здійснення регіональної економічної дипломатії.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Ініціювати розробку нової рамки економічної дипломатії для взаємовигідного розвитку торгівлі та залучення інвестицій в регіоні Східного партнерства з урахуванням особливостей розвитку та економічних пріоритетів кожної країни (за посередництва Європейської Комісії);
- Розробити та запровадити власну внутрішню систему оцінки та моніторингу наближення до принципів Акту з питань малого бізнесу для Європи, забезпечити її прозорість.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Діючи політику Східного партнерства слід переглянути у напрямку її диверсифікації: слід створити окремі платформи для обміну досвідом та співпраці між бізнес-секторами країн в залежності від їх економічних пріоритетів та ступеня економічної наближеності до ЄС (наприклад: економічні форуми для асоційованих країн; з'їзди для країн, що перебувають на етапі підготовки до асоціації з ЄС; майданчики для переговорів в контексті створення міжнародних транспортних коридорів в регіоні СхП і т.п.).

5. ПРОГАЛИНИ У ДОСТУПІ ДО ФІНАНСІВ ТА ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року містить еле-

менти реформи ринку капіталу, у т.ч. перелік активів ЄС, які передбачено імплементувати згідно з Угодою про асоціацію. Відповідно до Звіту про виконання Програми за 2018 рік, у процесі реформування ринку капіталу прийняті законодавчі зміни щодо залучення іноземних інвестицій, внесені в парламент законопроекти щодо захисту інвесторів на ринках капіталу, рейтингування, розвитку фінансових інструментів банків, залучення інвестицій та нових фінансових інструментів, розвитку ринків капіталу.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо створення та ведення Кредитного реєстру Національного банку України та вдосконалення процесів управління кредитними ризиками банків» від 06.02.2018 усі банки надають інформацію до Кредитного реєстру НБУ, в якому вже наявна інформація про понад 80 тис. позичальників – фізичних (53,2 тис.) та юридичних (27,2 тис.) осіб. Запроваджено порядок урахування банками інформації з Кредитного реєстру НБУ під час розрахунку розміру кредитного ризику, ці вимоги стали обов'язковими для виконання з 01.12.2019.

Створення та розвиток альтернативних джерел фінансування для МСП передбачено Стратегією розвитку МСП в Україні на період до 2020 року від 24.05.2017 та планом заходів з її реалізації. Наразі Офіс розвитку МСП при Мінекономіки спільно з Державним підприємством «Прозорро» працює над запуском проекту «Факторинг для МСП» в публічних закупівлях.

Етап II «Механізму фінансування МСП» розрахований на 2016-2030 роки з бюджетом 15,4 млн євро, і має на меті стимулювати кредитування МСП у національній валюті. У 2017 році Європейською Комісією і валютним фондом ТСХ був схвалений кредит для Прокредит Банку в гривні на суму, еквівалентну 60 млн євро. Наразі відсутні вірогідні дані, які

б дозволили оцінити частку допомоги ЄС, надану у національній валюті.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

Головними викликами лишаються створення і розробка альтернативних джерел фінансування для МСП та стимулювання кредитування в національній валюті. Подолання прогалів у доступі до фінансів та фінансової інфраструктури потребує здешевлення відсоткових ставок та доступу до європейських ринків капіталу.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

Україні слід наполягати на отриманні можливості вітчизняних малих і середніх підприємств використовувати фінансовий інструмент програми COSME.

6. НОВІ МОЖЛИВОСТІ НА РИНКУ ПРАЦІ НА МІСЦЕВОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Протягом двох років реалізації ініціативи «Мери за економічне зростання» в Україні до неї приєдналось 127 громад. 6 із 16 проєктів СхП, які отримали підтримку, – українські. Розроблені в рамках ініціативи плани місцевого економічного розвитку не відповідають вимогам українського законодавства, що створює розбалансованість планувальної системи.

Реформа децентралізації вважається найбільш успішною в Україні. Реформа реалізується відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні і не пов'язана зі стратегією реформи державного управління. Основне досягнення реформи – зростання кількості об'єднаних територіальних громад, а основний виклик – послаблення їх фінансової спроможності. Цілі реформи наразі не досягнуті.

Проекти регіонального розвитку в Україні реалізуються за рахунок Державного фонду регіонального розвитку, створеного відповідно до закону «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015. Система відбору проектів та їх якість зазнають постійної критики та потребують удосконалення.

Розробка стратегій регіонального розвитку здійснюється робочими групами із включенням до їх складу регіональних/місцевих стейкхолдерів. Регіональні/місцеві стейкхолдери входять до складу Регіональних комісій з оцінки та забезпечення проведення конкурсного відбору інвестиційних програм (проектів), що можуть реалізовуватись за рахунок коштів ДФРР.

Розробка стратегій регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації до кінця 2019 р. є обов'язковою для всіх областей України. Одеська, Харківська та Запорізька області є пілотними учасниками платформи «Smart-спеціалізація» за підтримки Спільного дослідницького центру при ЄК.

Концепція розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських кооперативів на 2018-2020 рр. містить стимули для фермерських груп. 04.06.2019 у першому читанні прийнято закон «Про сільськогосподарську кооперацію». Досягнення цілі зі створення щонайменше 1000 бізнес-орієнтованих фермерських груп є проблематичним.

Відсутність звітів не дає можливості оцінити прогрес імплементації Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. Розроблена Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 рр. лишилась існувати у вигляді проекту.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

Підтримка реформи децентралізації та регіонального розвитку з боку ЄС має бути переорієнтована з інформаційно-навчального супроводу громад на запровадження європейських підходів розвитку інфраструктури та надання доступу до структурних фондів.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

Для забезпечення змін у сфері кооперативного руху підтримка ЄС має трансформуватись у ініціативу зі створення Регіональних навчально-практичних центрів розвитку багатofункціональних кооперативів.

7. ГАРМОНІЗАЦІЯ ЦИФРОВИХ РИНКІВ

В Україні створено Міністерство цифрової трансформації, а також розроблено проект Дорожньої карти інтеграції України до Єдиного цифрового ринку ЄС, що позитивно вплине на координацію процесу гармонізації цифрових ринків з ЄС та країнами Східного партнерства.

Розроблено проект Кодексу електронних комунікацій, яким передбачено посилення незалежності і регуляторної спроможності національного регуляторного органу з електронних комунікацій (Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації).

У ході третьої Міністерської зустрічі з питань цифрової економіки ініціативи ЄС «Східне партнерство» (28 лютого 2019 року) міністри країн Східного партнерства (у т. ч. міністр економіки України) підтвердили готовність підписати регіональну угоду про зменшення тарифів на послуги міжнародного роумінгу серед країн Східного партнерства до кінця 2020 року та схвалили спільну дорожню карту з питань роумінгу. За ініціативи кра-

їнської сторони встановлено домовленість вивчити можливість створення спільного простору міжнародного роумінгу та зниження тарифів на послуги роумінгу між країнами Східного партнерства та ЄС.

Розпочато розробку національної стратегії ширококосмугового доступу.

Затверджено регуляторний акт (порядок), який визначає механізм взаємного визнання українських та іноземних сертифікатів відкритих ключів, електронних підписів та визнання в Україні електронних довірчих послуг, іноземних сертифікатів відкритих ключів, що використовуються в т.ч. під час надання транскордонних електронних послуг – цей нормативний акт створює передумови для подальшого розвитку транскордонної електронної торгівлі.

Вступив у дію Закон України «Про електронні довірчі послуги».

В Україні створено Коаліцію цифрової трансформації, серед головних завдань якої є покращення цифрових навичок молоді та суспільства загалом та гармонізація із Цифровим порядком денним та Єдиним цифровим ринком ЄС.

Систематизовано роботу та визначено функції релевантних державних інституцій для вдосконалення цифрової сервісної інфраструктури *e-Health*, зокрема: утворено бренд адміністратора центральної бази даних *eHealth (eZdorovya)*, що відповідає тиме за цифрову трансформацію системи охорони здоров'я України; підписано Меморандум про співпрацю з метою розробки ініціатив у сфері інформатизації охорони здоров'я між адміністратором та Асоціацією «ІТ України»; міністерствами цифрової трансформації та охорони здоров'я погоджено план пріоритетів та дій щодо розвитку системи *eHealth*.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 р.):

- Ініціювати створення окремої дискусійної платформи між країнами Східного партнерства та ЄС для обговорення і вирішення питань, пов'язаних із гармонізацією законодавства у сферах *eCommerce*, *eCustoms*, *eLogistics* та утворення транскордонних цифрових транспортних коридорів;
- Негайно розпочати розробку стратегії розвитку цифрових навичок та компетенцій в Україні, гармонізованої з відповідними стратегіями ЄС;
- Розробити стабільну систему державного фінансування роботи електронної системи охорони здоров'я України.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

Основним ключовим елементом майбутніх цілей Східного партнерства в цьому напрямі мають стати ініціативи з боку ЄС щодо інтеграції країн регіону до основних європейських мережевих утворень в рамках Єдиного цифрового ринку ЄС, зокрема: європейських інноваційних екосистем; мережі *eHealth Network*; *The Digital Skills and Jobs Coalition* і т.п.

8. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПОГЛИБЛЕНОЇ ТА ВСЕОХОПЛЮЮЧОЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ

У 2018 році експорт товарів України в ЄС зріс на 15% та досяг історичного максимуму – 20 млрд доларів США, перевищивши попередній рекорд 2008 року. Частка ЄС сягнула 42%. Відбулось розширення асортименту експорту. Також зросла кількість підприємств, яким дозволений вихід на ринок ЄС з продукцією тваринного походження. ЄС залишився головним інвестором в економіку України.

Протягом останнього року, особливо восени, активізувались законотворчі процеси, пов'язані з ПВЗВТ. Зокрема, було прийнято кілька законів, спрямованих на завершення гармонізації нормативного поля України у сфері технічного регулювання, що є важливою передумовою початку роботи моніторингової місії ЄС для оцінки прогресу України у підготовці до переговорів щодо АСАА. Також продовжує вдосконалюватись система державних закупівель, прийнято закон, що далі підвищує прозорість закупівель та збільшує відповідальність недобросовісних учасників ринку.

Донедавна Україна відставала у виконанні зобов'язань, пов'язаних з реформами на митниці, зокрема у впровадження положень Конвенцій про процедуру загального транзиту та про спрощення формальностей у торгівлі товарами, а також прийнятті закону щодо авторизованих економічних операторів. Однак восени 2019 року необхідні закони були прийняті.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Забезпечити проведення моніторингової місії ЄС щодо АСАА та подальше ефективне впровадження рекомендацій цієї місії, щоб якнайшвидше почати переговори щодо АСАА;
- Забезпечити реалізацію нового законодавства щодо АЕО та щодо процедур транзиту на рівні, достатньому для початку переговорів про взаємне визнання АЕО та приєднання до системи спільного транзиту ЄС;
- Почати оновлення та модернізацію ПВЗВТ (додатків для Угоди) для поглиблення можливостей інтеграції у спільний ринок ЄС.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Цілі СхП у сфері зовнішньої торгівлі мають відповідати максимально амбітним цілям щодо інтеграції у спільний ринок ЄС, принаймні щодо країн, які мають ПВЗВТ з ЄС. А також забезпечувати тяглість, тобто вимірювати подальшу роботу у сферах, які охоплювались «20 досягненнями». Пропонується встановити як нові цілі завершені та вимірювані орієнтири в сферах, де цілі 2020 готували країни до цього кроку. Наприклад, підписання АСАА як результат «регуляторного зближення, яке б уможливило початок переговорів щодо підписання АСАА», взаємне визнання АЕО як наслідок «уможливлення діалогу про взаємне визнання АЕО», повне взаємне відкриття ринків державних закупівель також як наслідок відповідної цілі. Іншими цілями, крім перерахованих вище, можуть стати взаємне визнання еквіваленті безпечності харчових продуктів для мінімум 10 товарів та розширення переліку ринків послуг ЄС, для яких передбачено взаємне відкриття.

ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙ ТА НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ

9. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА АНТИКОРУПЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА

В Україні повноцінно діють 6 незалежних спеціалізованих антикорупційних органів високого державного рівня, які займаються протидією та боротьбою з корупцією: НАБУ, НАЗК, САП, АРМА, ДБР (Державне бюро розслідувань, розпочало роботу у листопаді 2018 р.) та ВАКС (Вищий антикорупційний суд, що завершив своє формування лише у травні 2019 року). За перші місяці роботи ДБР було відкрито 5794 кримінальні впровадження. Перший обвинувальний акт до ВАКС від НАБУ і САП було скеровано лише у вересні 2019 року. Ефективної взаємодії між цими інституціями не було налагоджено.

У НАЗК подолано тривалі технічні збої Реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Налагоджено роботу автоматичної Системи логічного та арифметичного контролю (ЛАК) та підписано всі необхідні протоколи для доступу до усіх реєстрів та баз даних. Завдяки такій автоматизації кількість перевірок зросла вдвічі (понад 1000 повних перевірок декларацій), враховуючи при цьому, що в 2019 році суб'єктами декларування статків в Україні стало 823 тисячі державних службовців. Проведено моніторинг усіх народних депутатів України VIII щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, а також перевірено дотримання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності.

Український реєстр бенефіціарних власників синхронізовано з глобальним відкритим реєстром, і у липні 2019 року була підписана дорожня карта запровадження механізму перевірки достовірності інформації, яка передбачає розробку концепції механізму такої перевірки.

У 2018 році на базі АРМА повноцінно розпочали реалізовуватись функції держави з повернення активів (статків) з напрацьованим досвідом щодо визначення, замороження, конфіскації та управління. За цей час було оброблено більше тисячі звернень правоохоронних органів в Україні та налагоджено роботу за запитами іноземних установ з розшуку активів.

Наприкінці листопада 2019 р. набув чинності закон про встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення.

Разом з тим, з рекомендацій GRECO, що були сформувані у 2017 році, станом на кінець 2019 року все ще половина залишається до виконання. Хоча, окремої уваги заслуговує позитивний факт визнання Конституційним судом України незаконними зобов'язання подавати електронні декларації представникам громадських антикорупційних організацій.

Доводиться констатувати неефективну взаємодію антикорупційних органів. Протягом декількох років ставали предметом жорсткої критики гучні скандали та взаємні звинувачення керівництва НАЗК, НАБУ та САП, що підриває довіру суспільства до цих органів. Все ще невирішеною залишається проблема безперешкодного доступу НАБУ до всіх

декларацій, які отримало НАЗК та проблема звільнення від декларування працівників СБУ та військової прокуратури. Кількість обвинувачених осіб у справах НАБУ за 8 місяців 2019 року склала лише 57 осіб, з них засуджено за остаточним рішенням суду було тільки 2 особи. Половина справ НАБУ і САП перебувають у стадії розгляду в судах, розгляд понад 50 справ ще не розпочато. Виправити таку ситуацію може чітке визначення процедури пріоритетності справ для розгляду у ВАКС.

Характеризуючи вплив попереднього і новообраного президентів на діяльність антикорупційної сфери, можна відзначити, що Петро Порошенко доклав зусиль до створення інфраструктури антикорупційних органів, в тому числі слідує порадам і вимогам США та ЄС. При цьому останні два роки президентства П.Порошенка свідчать про його небажання посилювати ці органи та забезпечити їх ефективне функціонування. Натомість при президентові Зеленському відбувається ревізія антикорупційної політики. Наявні меседжі щодо посилення боротьби з корупцією, водночас є певні намагання підпорядкувати сфері впливу президента НАБУ і ДБР.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

Має бути прискорений процес створення Єдиного державного реєстру арештованих активів АРМА. Прискорено заплановане створення профільного органу у сфері фінансових розслідувань (єдиного органу боротьби з економічними злочинами, зокрема, щодо несплати податків).

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

Необхідно розробити критерії вимірювання ключових індикаторів, оскільки оцінка виконання кожного з них є надто узагальненою та може містити вади суб'єктивності.

10. РЕАЛІЗАЦІЯ КЛЮЧОВИХ РЕФОРМ У СФЕРІ СУДОЧИНСТВА

З точки зору законодавчого забезпечення – станом на кінець жовтня 2019 року Україна досягла незначного прогресу. На основі прийнятого в 2016 році пакету законів (якими передбачалося створення нового Верховного суду (1402-VIII) й Антикорупційного суду (2447-VIII) як нових інституцій – за окремою, більш прозорою процедурою), влітку-восени 2018 р. було проведено конкурс до Вищого антикорупційного суду.

Великим позитивом стало залучення до процесу відбору суддів Антикорупційного суду незалежних міжнародних експертів (ГРМЕ), які мали право зупинити участь у конкурсі кандидатів, щодо доброчесності і компетентності яких були обгрунтовані сумніви. В результаті до складу ВАКС не потрапило жодного кандидата, щодо якого були суттєві застереження громадськості. Також позитивно вплинуло залучення в межах конкурсів на посади в суди вищого рівня, окрім суддів, також науковців та адвокатів.

Водночас процедури, проведені відповідно до цих законів, ще не принесли бажаного результату. Фактична незалежність органів добору Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС) і Вищої ради правосуддя (ВРП) залишалась під сумнівом через маніпулятивність та непрозорість визначення результатів конкурсів, більшості рішень, просування осіб, які не відповідають вимозі про доброчесність.

В *Rule of Law Index* Україна в 2019 році хоч і піднялася на чотири сходинки, але не набрала – порівняно з 2018 роком – додаткових балів. Так, станом на червень 2019 року, українські суди в цілому продовжують мати доволі незначну підтримку серед суспільства: наприклад, відповідно до результатів соціологічних досліджень

Центру О.Разумкова, довіряє судам лише 14% населення, тоді як не довіряє — 75%.

У вересні 2019 року новообраний Президент України Володимир Зеленський ініціював перезавантаження ВККС із залученням ВРП і міжнародних експертів. Також у законопроекті йдеться про етичну комісію, яка має стежити за доброчесністю самих членів ВККС і ВРП. Проте, є ризик, що перезавантаження ВККС і створення нової комісії з етики та доброчесності залишатиметься неефективним, якщо не буде повністю перезавантажено ВРП і змінені підходи до її формування.

Також у вересні 2019 року прийнято новий закон про реформу прокуратури, що передбачає повноцінне кадрове перезавантаження системи - переатестацію чинних прокурорів та залучення до роботи нових, на конкурсних засадах.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Забезпечити суттєвий перегляд складу органів суддівського врядування (ВККС і ВРП) в напрямку включення більшої кількості представників громадянського суспільства, яким довіряють українці, а також залучити незалежних міжнародних експертів до відбору членів ВККС і ВРП з правом вирішального голосу;
- Розробити та запровадити чіткі правила про переведення прокурорів за конкурсом і за чітко визначеною процедурою.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Запропонувати тимчасовий (на період реформи) відхід від стандартів суддівського самоврядування («більшість суддів, обраних суддями») в суддівських радах, що лише сприяє неналежній корпоративізації системи, на користь залучення до

суддівського врядування представників громадськості, яким довіряє суспільство.

- Рекомендувати можливість тимчасової відмови від принципу незмінюваності суддів, який суперечить меті реформи (оновлення суддівського корпусу) і сприяє збереженню на посадах недоброчесних суддів.

11. ВПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

У квітні 2019 року був опублікований Звіт Уряду про стан впровадження Стратегії реформи державного управління в Україні за 2018 рік. У звіті КМУ наголошується, що станом на 2018 рік можна спостерігати значне просування реформи. Так, станом на кінець 2018 року в повному обсязі виконано 50 із 79, або 63% запланованих заходів, що є кращим результатом у порівнянні з 55% у 2017 році.

У 10 пілотних міністерствах, двох державних агентствах та Секретаріаті КМУ було сформовано 58 директоратів, був здійснений повний цикл оцінювання результатів службової діяльності державних службовців. Вперше було проведено дослідження культури та робочого клімату на державній службі за методикою Стенфордського університету.

18 грудня 2018 року Кабінет Міністрів України затвердив нову редакцію Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року та план заходів з її реалізації на 2019-2021 роки. Оновлена Стратегія значною мірою враховувала рекомендації та зауваження, викладені у звітах неурядових організацій, Рахункової палати та Звіті про базові вимірювання: Принципи державного управління (SIGMA 2018).

Згідно з Тіньовим звітом «Громадська оцінка реформи державного управління»

(представлений у червні 2019 р.), НАДС вдалося забезпечити прозорі та професійні конкурси, передбачені законом «Про державну службу» (2016 р.). Це дозволило залучити до державної служби нові кадри із високою мотивацією, новими підходами та орієнтацією на результат. Закон «Про державну службу» створив основи для формування професійної державної служби «поза політикою», чітко розділивши «політичні» та «неполітичні» посади в міністерстві. Однак, хоча керівники експертних груп та державні експерти не відчувають прямого політичного тиску на їх діяльність, політичний тиск на рівні керівництва директоратів залежить від особистого ставлення міністра до реформи і різниться від міністерства до міністерства.

Також результатом реформи у пілотних міністерствах стало підвищення рівня прозорості діяльності міністерств через децентралізацію каналів комунікації. Крім того, запровадження директоратів сприяло ефективнішій та більш структурованій комунікації зі стейкхолдерами у процесі вироблення рішень.

Значні зрушення відбулися в частині розбудови сервісно-орієнтованої держави за допомогою цифрових інструментів. Так, у 2018 році запрацювали 54 нових ЦНАП та запущено 118 електронних послуг. За 2018 рік до системи електронної взаємодії органів виконавчої влади було підключено 193 органи влади, установи та організації. У підсумку, електронна міжвідомча взаємодія впроваджена у 673 організаціях.

Водночас значною мірою залишаються невиконані завдання, які стосуються вдосконалення закону «Про державну статистику» у відповідності до Загального закону про офіційну статистику. І хоча у Звіті SIGMA про базові вимірювання неодноразово відзначається брак ефективних механізмів збору, накопичення та аналізу ключових статистичних

даних, оновлена редакція Стратегії не відображає цей напрямок реформування.

Також не вдалося повною мірою запровадити якісну підготовку аналітичних супровідних документів (документи аналізу політики, що також пов'язано зі збором та аналізом даних). У квітні 2018 року була ухвалена Постанова КМУ № 326 «Про внесення змін до Регламенту Кабінету Міністрів України», яка мала включити елементи аналізу політики у процедуру підготовки проектів актів Уряду. Однак посилення аналітичної складової залежить не стільки від закріплення відповідної вимоги, скільки від спроможності фахівців її забезпечити та від забезпечення контролю якості.

Насамкінець необхідно зазначити, що на динаміку впровадження реформи державного управління неоднозначно вплинули зміни політичного керівництва в Україні. Так, відбулися значні перестановки кадрів у ключових інституціях, які забезпечували реалізацію реформи (наприклад, заміна Голови НАДС). Наскільки високо питання реформи державного управління перебуватиме в порядку денному нового Уряду, все ще залишається до кінця неочевидним.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Необхідно розробити зміни до закону «Про державну статистику» у відповідності до Загального закону про офіційну статистику, що дозволить значно вдосконалити процедуру вироблення політики, яка базується на фактах, а також забезпечити ефективні механізми моніторингу та оцінки реалізації політики;
- Впровадження елементів аналізу політики у процедури розробки нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України має бути посилене інструкціями та рекомендаціями перетворення

аналітичних документів у нормативно-правові акти, а також супроводжуватися фаховими освітніми програмами для працівників як новоутворених директоратів, так і nereформованих департаментів міністерств.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

Варто відзначити, що, хоча обмін досвідом між країнами Східного партнерства і уможлиблює ідентифікацію подібних проблем та обмін кращими практиками у досягненні поставлених задач, значні інституційні та політичні розбіжності при однаковому підході ЄС до країн не дозволяють ефективно використовувати ресурси та інструменти відповідної політики. Водночас, з огляду на попередній досвід співпраці, можна запропонувати у наступний період зробити акцент на співпраці країн Східного партнерства у проведенні досліджень в різних сферах політики на основі *big data analysis* (не опитування громадської чи експертної думки), зборі та аналізі первинних даних.

12. БЕЗПЕКА

У 2018-2019 роках розпочало практичну роботу Державне бюро розслідувань, схвалена Національна стратегія інтегрованого управління кордонами до 2025 року, оновлена Методика національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в Україні. Також був прийнятий в першому читанні проект Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, яким передбачено ризико-орієнтований підхід (наразі готується на друге читання).

У сфері кібербезпеки Україною в основному імплементована Будапештська кон-

венція, але не вистачає низки нормативно-правових актів – зокрема, положення щодо електронних доказів та Кодексу електронних комунікацій, проект закону по якому знаходиться на розгляді у парламенті. Налагоджена і потребує вдосконалення координація між національними органами з кібербезпеки, з навчальними закладами та неурядовими організаціями, зокрема, з Інтернет-асоціацією України, та з європейськими структурами. У 2018 році кіберполіція України взяла участь у понад 30 міжнародних операціях. В липні 2019 року в межах проекту ЄС були проведені кібернавчання із забезпечення кібербезпеки ЦВК.

В Україні все ще відсутня законодавча база у сфері захисту критичної інфраструктури – у травні 2019 року був внесений на розгляд парламенту законопроект про критичну інфраструктуру та її захист, але вже у серпні він був повернутий на доопрацювання.

У вересні 2019 року в Україні в рамках гранту ЄС були проведені міжнародні навчання *EU-CHEM-REACT* з оцінки ефективності нової системи цивільного захисту відповідно до стандартів ЄС, взаємодії з країнами та інституціями ЄС. ДСНС України здійснює цілодобовий обмін інформацією з Центром моніторингу та інформації Механізму цивільного захисту ЄС. Завдяки успішному впровадженню програми *PPRD East 2*, Україна перебуває у завершальній стадії вдосконалення системи збору даних про втрати від катастроф шляхом приведення національного законодавства до міжнародних стандартів, що дозволить їй бути готовою до реалізації Сендайської рамкової програми та сприяє поступовому наближенню до Механізму цивільного захисту ЄС.

У 2018 році ЗСУ долучились до формування БТГ ЄС у I півріччі 2018 р. та планують долучитись у I півріччі 2020 р., що підтверджує

стабільну участь України у бойових підрозділах ЄС.

Елементи СБПО/СЗБП частково включені до програм ВУЗів МВС України. Зокрема, Національна академія ВС входить до складу Асоціації Європейських поліцейських коледжів, а її Стратегічний план розвитку на 2018-2024 роки передбачає поглиблення співробітництва з Європейською Комісією та тісну координацію з КМЄС.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 р.):

Слід звернути увагу на виконання Україною таких завдань: вдосконалення законодавства у сфері протидії кіберзлочинності у контексті визначення електронної доказової бази та створення дієвої системи кіберзахисту критичної інфраструктури; розробка та виконання Плану заходів з імплементації Національної стратегії інтегрованого управління кордонами до 2025 року; розширення включення елементів СБПО/СЗБП у навчальні процеси українських ВУЗів, перш за все оборонних, які більше акцентують увагу на НАТО.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Створити постійно діючу платформу Україна-ЄС з вивчення і протидії гібридним загрозам, яку поступово розширити на інші країни СхП;
- Включити Україну до проектів Постійного Структурованого Співробітництва (*Permanent Structured Cooperation on Defence, PESCO*), перш за все з кібербезпеки, шляхом участі у Групі швидкого реагування на кіберзагрози (*Cyber Rapid Response Teams*).

Євросоюз може отримати додану вартість, якщо включить Україну до своєї системи

швидкого сповіщення про дезінформацію, що дозволить Брюсселю більш ефективно реагувати на загрози інформаційній безпеці, які надходять з боку Росії.

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІСТЬ, ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ, ДОВКІЛЛЯ

13. РОЗШИРЕННЯ ГОЛОВНИХ МЕРЕЖ TEN-T

За останній рік Україна продовжила розвивати проекти, розпочаті в попередні роки. Україна активно реалізовує проект GO HIGHWAY «Гданськ-Одеса», який стартував у 2017 році. Магістраль зв'яже українські чорноморські порти з польськими та німецькими на Балтиці. Перший етап проекту заплановано завершити у 2020 році, а до кінця 2019 року буде зроблена ділянка Львів-Умань.

Відбувся відчутний прогрес у розв'язанні суперечки між Україною та Румунією стосовно Дунаю. Сторони Конвенції Еспо на позачерговій нараді в лютому 2019 року визнали, що Україна в цілому виконала, або в процесі виконання усіх вимог для закриття справи про недотримання міжнародних екологічних норм під час реалізації проекту глибоководного суднового ходу Дунай-Чорне море на українській території. Зокрема, скасовано попереднє рішення щодо реалізації проекту на українській ділянці дельти, ведуться консультації з Румунією, проводиться моніторинг, а національне законодавство України приведено у відповідність з вимогами Конвенції Еспо.

Україна докладає зусиль з метою покращення безпеки на дорогах. 18 вересня 2019 року розпочалась реалізація проекту міжнародної технічної допомоги «Підвищення безпеки автомобільних доріг в містах України» за підтримки ЄІБ. Проект ставить на меті зниження смертності та травматизму

на дорогах шляхом поліпшення дорожньої інфраструктури, інфраструктури для пішоходів, велосипедистів та громадського транспорту. Крім того, за кошти секторальної бюджетної підтримки ЄС в 6-ти областях України реалізується пілотний проект з підвищення безпеки дорожнього руху на дорогах загального значення. В рамках цього проекту планується встановити інтелектуальні світлофори та освітлення на пішохідних переходах та аварійно-небезпечних ділянках.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- посилити роботу по лібералізації повітряного сполучення України з країнами Східного партнерства (подібно до угоди з Молдовою, підписаної в квітні 2018 року);
- збільшити зусилля з підготовки інвестиційних проектів, включених до Індикативного інвестиційного плану TEN-T. Україна визначила 39 проектів на 4,5 млрд євро, і їй потрібно розробити їх техніко-економічне обґрунтування, щоб залучити фінансування. Поки що запущено лише два проекти (об'їзна дорога навколо Львова та траса Київ-Одеса) з кредитом від ЄІБ на суму 450 млн євро.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Діюча політика Східного партнерства має бути розширена і включати аналіз впливу інфраструктурних проектів в рамках розбудови мережі TEN-T на довкілля.

14. ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ

Протягом 2018-2019 рр. геополітична ситуація у світі і Європі змінювалася швидше за процес реалізації проектів у рамках енергетичних пріоритетів ЄС до 2020 р. Навіть прогрес у напрацюванні нормативно-правової бази для енергетичного сектору асоційованих партнерів ЄС (Україна, Молдова) може бути нівельований через зміну політичних владних коаліцій у цих країнах.

Проект *EU4Energy* протягом 2018-2019 рр. проводив активну роботу з державними інституціями в Україні для виконання національного плану дій з реформи енергетичного сектору, що включала в себе напрацювання проектів нормативно-правових актів, їх експертизу, підвищення кваліфікації держслужбовців, надання технічної та експертної допомоги. При цьому терміни актуалізації проектів спільного інтересу сторін Енергетичного співтовариства та, відповідно, з'єднувальної інфраструктури у газовому та електричному сегментах вже не відповідають геополітичним реаліям у регіоні Східної Європи і станом на 2020 рік можуть втратити своє значення.

Затримки у реалізації проекту газопроводу *Ungheni-Chisinau*, з огляду на політичну кризу в Молдові, посилює ризики для енергетичної безпеки, зокрема, надійності газопостачання у зимовий період 2019-2020 рр. При цьому Молдова не проявляє інтересу до укладення договорів з Україною, зокрема, щодо створення резерву газу у газосховищах або реверсного постачання з ЄС. Водночас РФ заважає переговорний процес з Україною і ЄС щодо укладення нового транзитного договору на основі європейського законодавства.

Навколо Південного газового коридору до ЄС посилюються ризики, пов'язані з активною політикою РФ щодо просування другої гілки газопроводу «Турецький потік» через

територію Болгарії та авторитарними тенденціями Р.Т. Ердогана у Туреччині. Поступки ЄС у реалізації «Північного потоку» створили прецедент для Болгарії, Угорщини і Австрії щодо активнішого лобювання нового чорноморського газопроводу РФ, який знижує економічну привабливість проектів *TANAP-TAP*.

Після зміни політичної сили при владі в Україні почастишали випадки прийняття законодавчих змін без дотримання процедури погодження з Енергетичним співтовариством, що загрожує реалізації окремих цілей з інтеграції, зокрема, у сфері електроенергетики (об'єднання з *ENTSO-E*) внаслідок розширення співпраці з РФ і Білоруссю щодо імпорту електроенергії.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- прийняти спільну декларацію держав, що підписали Угоди про асоціацію і є учасниками Енергетичного співтовариства, а також інших членів Східного партнерства за згодою, щодо дотримання норм законодавства ЄС про вільний доступ до енергетичної транскордонної інфраструктури для всіх зацікавлених сторін;
- підготувати і оприлюднити заяву від імені Європейської служби зовнішньої дії (*European External Action Service*) про засади політики захисту держав-членів програми Східного партнерства у відповідь на порушення їхніх прав щодо вільного вибору постачальника, ринкові ціни, захист критичної інфраструктури, включно з санкційними заходами проти таких порушників;
- провести зустріч на рівні міністрів енергетики між ЄС та державами-членами Східного партнерства з метою ухвалення спільної програми дій щодо захисту критичної інфраструктури, включно з фінан-

совою, технічною та експертною допомогою з сторони ЄС.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

Геополітична ситуація у Східній Європі і Кавказі робить нагальним посилення безпечного компоненту Східного партнерства та активніше долучення ЄС до захисту критичної інфраструктури та економічних інтересів учасників програми. Без цього реалізація проектів у рамках цілі посилення енергетичної безпеки буде провалена, натомість посилиться домінування РФ як основного джерела загроз для країн регіону.

15. ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ, ВИКОРИСТАННЯ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГІЇ, А ТАКОЖ ЗМЕНШЕННЯ ВИКИДІВ ПАРНИКОВОГО ГАЗУ

Найбільшими досягненнями України стали запуск Фонду енергоефективності (ФЕЕ) та реформа державної підтримки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ). У країні готується новий національно визначений внесок, а також розробляються підходи до інтегрованих енергетичних та кліматичних планів.

ФЕЕ надає грантове фінансування у розмірі 40-70% (залежно від заходів та добробуту мешканців) на енергоефективні заходи у багатоквартирних будинках. ФЕЕ працює лише з організаціями співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), таким чином підштовхуючи до їх створення та підтримуючи реформи житлового-комунального господарства.

Була проведена реформа державної підтримки ВДЕ, і з 1 січня 2020 року має запрацювати аукціонна система вибору проектів спорудження СЕС потужністю від 1 МВт та ВЕС — 5 МВт. Зелений тариф зберігається для малих установок та інших видів генерації. Очікується, що реформа дозволить пришвидшити

темпи зростання ВДЕ за рахунок зменшення вартості електрики від нових установок.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Уряд у співпраці з органами місцевого самоврядування має забезпечити попит на послуги ФЕЕ, адже через високу вартість кредитних коштів потенціал ФЕЕ може залишитися без запиту.
- Запуск прозорих та зрозумілих процедур розподілу квот на підтримку ВДЕ та підключення за зеленим тарифом, котрі б дозволили досягнути задекларовану ціль у щонайменше 25% ВДЕ у первинному постачанні енергії у 2035 році.
- Створення ринків тепlopостачання у містах та біомаси, що відповідає вимогам сталості.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Використання потенціалу енергоефективності та ВДЕ децентралізованих громад заради їх розвитку завдяки доступу до фінансування, кращій участі громад у розробці та реалізації політик, налагодженню національних та міжнародних зв'язків.

16. ДОВКІЛЛЯ ТА АДАПТАЦІЯ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ

У лютому 2019 р. Верховна Рада України прийняла Стратегію державної екологічної політики до 2030 року, покликану розірвати зв'язок між економічним зростанням, з одного боку, та завданням шкоди навколишньому середовищу, з іншого. Стратегія містить 30 індикаторів оцінки виконання. Система управління водними ресурсами переходить на басейнові принципи: було створено 13 басейнових рад, 12 басейнових управлінь водними ресурсами (БУВР) та 15 регіональ-

них офісів водних ресурсів. Нова процедура моніторингу вод (прийнята Кабінетом Міністрів України у вересні 2019 р.) інтегрована в плани управління річковими басейнами і до підготовки та оцінки морської стратегії. Також був прийнятий Національний план управління відходами до 2030 р. на виконання Національної стратегії управління відходами, в контексті адаптації національного законодавства до відповідних директив ЄС. Навесні 2019 р. Міністерство екології та природних ресурсів також підготувало Методичні рекомендації для підготовки регіональних планів управління відходами. Відповідно до Національної стратегії з управління відходами, в разі ухвалення, регіональні плани можуть фінансуватися як з державного, так і з місцевих бюджетів.

У вересні 2019 р. Міністерство екології та природних ресурсів було об'єднане з Міністерством енергетики, при цьому функція екологічного контролю, після ліквідації Державної інспекції з охорони довкілля у серпні 2019 р., практично не виконується. Злиття міністерств надалі послабило інституційну систему захисту довкілля. У сфері охорони довкілля і досі немає чіткого плану інституційної реформи. Відтак потенціал впровадження залишається низьким та нестійким.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Має бути прийнятий чіткий план реформи державного управління у сфері охорони довкілля, з чітким розподілом функцій - планування політики, її впровадження, запобігання порушенням та контролю за виконанням законодавства - між міністерством, агентством та інспекцією;
- Екологічні фонди мусять створюватися на основі партнерства з міжнародними фінансовими інституціями з розвитку, наповнюватися з державних доходів (ставки екологічних платежів та стягнень не-

обхідно збільшити) та внесків від міжнародних партнерів. Таке фінансування має використовуватись у прозорий спосіб за участі представників громадських організацій в органах правління. Витрачання коштів мусить програмуватися та відбуватися на основі проектів.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

Необхідно значно посилити вимоги довілля та адаптації до зміни клімату в переліку головних очікуваних досягнень СхП, для чого визначити релевантні екологічні результати для кожного з них. Що стосується безпосередньо сфери довілля та зміни клімату, ці очікувані результати також необхідно суттєво посилити. Пріоритет має віддаватися радше виконанню, а не підготовці нових законів (які важливі, але не мають сенсу в умовах неналежного функціонування та фінансування інститутів).

МОБІЛЬНІСТЬ ТА КОНТАКТИ МІЖ ЛЮДЬМИ

17. ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ ТА ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ МОБІЛЬНОСТІ

Безвізовий режим з ЄС функціонує два роки. Українці здійснили 42,6 мільйона поїздок до країн ЄС та більше 3-х мільйонів поїздок за безвізом.

Змінились моделі подорожування до ЄС.

Громадянам України все менше потрібні короткострокові візи до ЄС. Попит на Шенгенські візи у 2018 році впав у 4 рази, в 2019 році ця тенденція зберігається. Україна за кількістю заявок на візи з першої трійки країн змістилась на 16-те місце в світі. Другий рік поспіль триває падіння кількості перетинів кордону на автомобілі на найбільш завантаженій польській ділянці – у першому кварталі 2019 року їх було на 27% менше за аналогічний період 2018-го. Падіння відбувається завдяки змінам у законодавстві, що врегулювали питання «євроблях» та обмежили кількість товарів для перевезення через кордон, а також через розвиток авіаційних і залізничних сполучень, які «перетягнули» на себе частину пасажиропотоку.

У порівнянні з 2018 роком, цього року не спостерігається різкого зростання відмов українцям на кордоні. Найбільша частка відмов відбувається під час перетину польсько-українського кордону.

Україна в цілому дотримується критеріїв механізму призупинення безвізового режиму, однак має відреагувати на зауваження щодо

відмов під час в'їзду та незаконного перебування на території країн-членів ЄС. За обома міграційними показниками є зростання, яке, однак, не є критичним.

Впродовж 2019 року Урядом України було схвалено Національну стратегію інтегрованого управління кордонами та його план заходів до 2025 року.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Виконання плану заходів Стратегії інтегрованого управління кордонами;
- Створення електронної *smart*-митниці, зокрема *big-data* аналізу для автоматизованого ризик-менеджменту; запровадження електронних черг;
- Впровадження спільного контролю на пунктах пропуску західного кордону.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

Необхідно сприяти вирівнюванню зростаючого дисбалансу у вимірі мобільності: три країни СхП мають безвізовий режим у відносинах з ЄС (Грузія, Молдова, Україна), Вірменія - Угоду про спрощене оформлення віз, та Азербайджан і Білорусь – що лише ведуть домовини про спрощення. Важливо посилити громадський контроль над сталістю реформ, що розпочались завдяки процесу візової лібералізації.

18. МОЛОДЬ, ОСВІТА, РОЗВИТОК НАВИЧОК ТА КУЛЬТУРА

Кількісні показники виконання цього розділу досягаються на високому рівні. Завдяки діючій програмі *Erasmus+*, досягнуто більшої інтеграції молоді України в міжнародний простір, розвинуто інклюзивність і співпрацю з молоддю країн Східного партнерства.

Рівень безробіття молоді в Україні зріс з 18.99% до 19.61% з 2017 до 2018 року відповідно (за даними платформи *Statista*), при цьому загальний рівень безробіття в Україні зменшується. Міністерство молоді та спорту України у співпраці з низкою відомств та із залученням широкого кола експертів і міжнародних партнерів розробили комплексну міжінституційну «Стратегію молоді 2030», що включає питання розвитку навичок та навичок майбутнього для позитивного впливу на формування економічної та фінансової стабільності й розвитку для молодих людей.

Здійснено прогрес у впровадженні вимог Болонського процесу та політик формування і підтримки якості вищої освіти: закінчено інституційне формування Національної агенції з питань якості вищої освіти (сформовано секретаріат, 29 експертних груп, вироблено протоколи проведення акредитації, на високому рівні забезпечено представництво студентства), що є одним з ключових важелів реалізації реформи забезпечення якості вищої освіти. У 2019 році вперше почнеться проведення акредитації Агенцією повною мірою за процедурами та відповідно до прийнятих міжнародних стандартів.

За даними державної статистики України, показники кількості закладів, слухачів/учнів та випускників установ професійно-технічної освіти мають тенденцію постійного зменшення у 2018-2019 роках в порівнянні з попередніми роками (з урахуванням зміни показників, що не включають тимчасово окуповані

території з 2014 року). Частка зменшення абітурієнтів установ професійно-технічної освіти в Україні (з 2017 на 2018 роки) становить 9,5% кількості, тоді як лише 3% відповідний показник складає для закладів вищої освіти України.

Завдяки активній діяльності Національного бюро програми «Креативна Європа» та підтримці зі сторони Українського культурного фонду значно збільшилась кількість українських організацій, які беруть участь у конкурсах цієї програми. За результатами трьох конкурсів 2019 року програми мобільності *i-Portunus* Україна є серед ТОП-10 країн, які отримали фінансування. Також спостерігається позитивна динаміка за результатами конкурсу «Проекти міжнародної співпраці». Українські організації були активні і в інших програмах, які підтримували міжнародне культурне співробітництво. Це програми *Culture Bridges* та *Creative Spark*, які підтримуються Британською радою в Україні. В цілому така результативна участь у різних конкурсах продемонструвала збільшення синергії між державними та приватними учасниками культурних процесів.

Також значно зросла кількість українських учасників, які беруть участь у проектах ім. Марі Склодовської-Кюрі у ролі бенефіціаріїв (109 проектів у порівнянні з 97-ма у вересні 2018 року, на загальну суму 14,588 млн. євро бюджету для українських організацій, що становить 58% всього фінансування українських організацій у програмі «Горизонт 2020»). У жовтні нова команда МОН заявила про намір провести дерегуляцію у сфері міжнародного наукового співробітництва з метою зняття більшості формальних бар'єрів.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Забезпечити збереження досягнутих успіхів та розроблених стратегічних напрямів

з огляду на трансформації Уряду України (перегрупування сфер відповідальності між міністерствами та відомствами);

- Посилити спроможності неурядових акторів (університетів, інститутів, громадських організацій та об'єднань) для успішної участі в програмах міжнародного розвитку і співпраці. Особливу увагу варто приділити підвищенню спроможності українських організацій, особливо університетів, щодо прийому на стажування дослідників з країн ЄС та інших країн, які беруть участь у програмах «Еразмус+» та «Горизонт 2020»;
- Покращити синергію з програмами підтримки інновацій, цифрової трансформації з метою створення ширшого кола мотиваційних чинників для розвитку двонаправлених обмінів (тобто не тільки з країн СхП до ЄС, але й у зворотному напрямку), а також запровадити спеціальні гранти для мініпроектів дослідників, які повертаються із стажування в країнах ЄС до своїх країн СхП, щоб вони могли на місці використати нові набуті знання та досвід;
- Доцільно звернути більше уваги на розвиток міжсекторальної та міждисциплінарної співпраці у сфері культури;
- Підтримати використання цифрових та інших нових технологій у сфері культури, особливо у сфері спадщини.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Продовжити наявні програми та ініціативи в сферах молоді і освіти, забезпечивши політику доступу осіб з особливими потребами до відповідних можливостей;
- Сформувати системні та вимірювані показники ефективності (кількісні та якісні) з урахуванням внеску в результативність

політик національних та європейських інституцій (інституцій ЄС);

- Забезпечити залученість органів місцевого самоврядування та місцевої влади в ініціативи, що спрямовані, зокрема, на підтримку розвитку молодіжного підприємництва та участі молоді;
- Підтримати процес приєднання країн СхП до спільної європейської ініціативи збереження культурної спадщини (<http://jpi-ch.eu/>);
- Забезпечити участь України у новій програмі ЄС «Креативна Європа» після 2020 року;
- Підтримати синергію з інноваційними програми ЄС щодо розвитку сектору креативних індустрій у країнах СхП.

19. ЄВРОПЕЙСЬКА ШКОЛА СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

Після заснування та впродовж 2018-2019 років, Європейська школа Східного партнерства успішно проводить навчання та підтримує участь студентів школи в міжнародних заходах під егідою Європейської Комісії. Щороку школа набирає 20-30 студентів віком 16 та 17 років з усіх країн Східного партнерства; наразі вона функціонує, використовуючи кампуси інших академічних інституцій. Однак розпочато проект побудови першого автономного кампусу Європейської школи, пілотом якої є діюча Європейська школа як досягнення Розділу 19. Логістично, школа буде розташована в Тбілісі (Грузія) неподалік озера Лісі та, за планом, відкриє свої двері першому набору абітурієнтів у 2023 році.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- розширити практику співпраці Європейської школи Східного партнерства з вищими навчальними закладами країн регіону, зокрема з метою поширення позитивного досвіду Європейської школи із зацікавленими стейкхолдерами;
- посилити внесок України в розвиток та імплементацію відповідного досягнення.

20. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ІННОВАЦІЇ

За більшістю цілей цього розділу Україна протягом останнього року змогла суттєво покращити попередні результати. Нарешті український уряд використав одну із важливих можливостей участі у «Горизонт 2020» – номінував представників і експертів до програмних комітетів програми «Горизонт 2020». Зі сторони МОН України підсумовано результати виконання аудиту (*peer-review*) національної системи досліджень та інновацій. Ці результати було представлено 30 січня 2019 року на фінальній конференції проекту «Горизонт 2020» *RI-LINKS2UA* за участю українських та європейських експертів. Окрім того, МОН України розпочав процес приєднання до європейських цифрових дослідницьких інфраструктур.

31 серпня 2019 року завершився проект *EaP Plus*. Фінальна конференція проекту була проведена у Брюсселі 14 червня 2019 року. Одним із головних підсумків проекту стали Рекомендації щодо розвитку співпраці між ЄС та країнами СхП у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності (*Recommendations for the EU-EaP STI cooperation*). Важливим підсумком для України став розвиток двох інноваційних кластерів у сфері Індустрії 4.0 та відновлювальної енергетики.

Рекомендовані пріоритети (на 2020 рік):

- Активізація діяльності в рамках ініціативи *EU4Innovation*;
- Використання Україною можливостей сервісу *Horizon 2020 Policy Support Facility* для отримання спеціалізованої підтримки щодо запровадження підходів відкритої науки та відкритих інновацій, а також розвитку міжнародної співпраці у сфері науково-технічної та інноваційної діяльності;
- Підтримка університетів та НДІ щодо використання можливостей доступу до європейських дослідницьких інфраструктур;
- Залучення європейських експертів до оцінки прогресу у реформуванні науково-технічної та інноваційної системи України.

Пропозиції до перегляду політики Східного партнерства:

- Надати спеціальні інструменти підтримки для країн СхП щодо участі у програмі *Horizon Europe* (2021-2027), провести у 2020 році координаційну зустріч щодо перехідних механізмів для країн СхП від *Horizon 2020* до *Horizon Europe*;
- Врахувати рекомендації проекту *EaP Plus* щодо політики у сфері наукових технологій та інновацій «ЄС-СхП після 2020 року»;
- Підтримати розвиток співпраці між інноваційними структурами ЄС та СхП (кластери, технологічні платформи, асоціації, цифрові інноваційні хаби і т.п.).

СКОРОЧЕННЯ ТЕРМІНІВ

АСАА – Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції (англ. Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Goods)

АЕО – авторизовані економічні оператори

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

БТГ ЄС – Бойова тактична група ЄС

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВДЕ – відновлювана енергетика в Україні

ВККС – Вища кваліфікаційна комісія суддів

ВРП – Вища рада правосуддя

ГРМЕ – Громадська рада міжнародних експертів

ДБР – Державне бюро розслідувань

ДСНС – Державна служба України з надзвичайних ситуацій

ДФРР – Державний фонд регіонального розвитку

ЄІБ – Європейський інвестиційний банк

ЄК – Європейська комісія

ЄС – Європейський Союз

ЄСЗД – Європейська служба зовнішньої дії

КМЕС – Консультативна місія Європейського Союзу

КМУ – Кабінет Міністрів України

МЕРТ – Міністерство економічного розвитку і торгівлі України

МСП – підприємства малого та середнього бізнесу

НАБУ – Національне антикорупційне бюро

НАДС – Національне агентство України з питань державної служби

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НБУ – Національний банк України

НДІ – науково-дослідні інститути

НУО – неурядові організації

ОГС – організації громадянського суспільства

ПВЗВТ – Поглиблена і всеосяжна зона вільної торгівлі

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБПО – Спільна політика безпеки та оборони

СЗБП – Спільна зовнішня та безпекова політика

СхП – Східне партнерство

УНП ФГС СхП – Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства

ФГС СхП – Форум громадянського суспільства Східного партнерства

ФЕЕ – Фонд енергоефективності

ЦВК – Центральна виборча комісія

ЦНАП – Центр надання адміністративних послуг

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

ЗАГАЛЬНА РЕДАКЦІЯ:

Геннадій Максак, Рада зовнішньої політики «Українська призма», Національний координатор УНП 2017-2018 рр. (Передмова; Загальний огляд і рекомендації)

Ольга Машталер, Секретар Української національної платформи ФГС СхП

ЕКСПЕРТИ:

Юрій Вдовенко, Центр транскордонного співробітництва, Робоча група 2 УНП (Розділи 5 і 6)

Анна Голубовська-Онісімова, ВЕГО «МАМА-86», Робоча група 3 УНП (Розділ 16)

Михайло Жернаков, Фундація DEJURE, Робоча група 1 УНП (Розділ 10)

Олександр Заславський, Лабораторія законодавчих ініціатив, Робоча група 1 УНП (Розділ 11)

Максим Корявець, Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, Робоча група 2 УНП (Розділи 4 і 7)

Ірина Коссе, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Робоча група 2 УНП (Розділ 13)

Андрій Кулаков, Інтерньюз Україна, Робоча група 1 УНП (Розділ 3)

Іван Кульчицький, Агенція європейських інновацій, Робоча група 4 УНП (Розділи 18 і 20)

Андрій Мартинюк, Екоклуб, Робоча група 3 УНП (Розділ 15)

Віталій Мартинюк, Центр глобалістики «Стратегія XXI», Робоча група 1 УНП (Розділ 12)

Вероніка Мовчан, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, Робоча група 2 УНП (Розділ 8)

Юлія Савельєва, Жіночий консорціум України, Робоча група 1 УНП (Розділ 2)

Марія Симонова, Антикорупційна кампанія «Чисті виші», Робоча група 4 УНП (Розділи 18 і 19)

Ірина Сушко, Європа без бар'єрів, Робоча група 1 УНП (Розділ 17)

Юлія Тищенко, Український незалежний центр політичних досліджень, Робоча група 1 УНП (Розділ 1)

Андрій Чубик, Центр глобалістики «Стратегія XXI», Робоча група 1 УНП (Розділ 14)

Леся Шевченко, ГО «Фундація «Відкрите суспільство», Робоча група 1 УНП (Розділ 9)

Українська національна платформа
Форуму громадянського суспільства Східного партнерства
Київ, вул. Малопідвальна 12/10, 01034
Тел.: (+38 044) 500 24 87
<http://eap-csf.org.ua/>